

СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ, ЗАКОНОМЕРНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВ, ЛИТЕРАТУР, ФОЛЬКЛОРА НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ И МИРОВОЙ КУЛЬТУР

КАМУНІКАТЫЎНАЯ ПРАСТОРА СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Г.А. Арыямёнак

Працэсы камунікацыі найбольш універсальныя, бесперапынныя і ўсеахопныя ў сацыюме, яны з’яўляюцца адной з неабходных, глабальных умоў існавання і развіцця чалавечага грамадства. Паколькі натуральныя мовы выступаюць асноўным сродкам забеспячэння камунікацыўных патрэб, то паміж камунікацыўным і моўным кантынуумам існуе непасрэдная карэляцыя, пэўная ступень сіметрычнасці, прычынна-выніковая ўзаемасувязь. Кожную жывую этнічную мову можна ўявіць як практычную камунікацыўную прастору на вербальную моўную плоскасць. Камунікацыўная прастора беларускай мовы – гэта сукупнасць усіх сфер і асяродкаў яе функцыянавання, а таксама ўсіх маўленчых сітуацый, у якіх яна выкарыстоўваецца. У апошні час у сацыялінгвістыцы прапанаваны новы, функцыянальны падыход да вывучэння этнічнай мовы, паводле якога камунікацыўная прастора пэўнай мовы можа быць інтэрпрэтавана як бінарная структура, што складаецца з двух камунікацыўных арэалаў – арэала высокіх камунікацыўных функцый і арэала паўсядзённых бытавых зносін. Арэалы адрозніваюцца функцыянальна і маюць рознае моўнае забеспячэнне (адпаведна літаратурная мова і гутарковая мова).

Вызначальнай характарыстыкай сучаснай моўнай сітуацыі ў Беларусі з’яўляецца незбалансаванае руска-беларускае двухмоўе, якое мае не этнічны, а сацыяльна-культурны характар. Беларуская мова валодае дзяржаўным статусам, яна дастаткова развітая на ўсіх структурных узроўнях і патэнцыяльна не абмежаваная ў выкарыстанні. Аднак рэальная камунікацыўная практыка ілюструе істотную перавагу больш моцнай і прэстыжнай рускай мовы амаль ва ўсіх сферах. Сённяшняя сітуацыя можа быць ахарактарызавана ў значнай ступені як парадаксальная. Пераважная большасць людзей у паўсядзённым ужытку не карыстаецца мовай, якую называе роднай. У такім выпадку паняцце “родная мова”, відавочна, успрымаецца моўнікамі як паказчык асабістай этнічнай самаідэнтыфікацыі, далучанасці да пэўнага народа ці дзяржавы. У той жа час сацыялагічныя апытанні паказваюць, што беларускай лічаць сваю гаворку асноўныя слаі сельскага насельніцтва, а змешаныя формы маўлення (так званую “трасянку”) самі рэспандэнты схільныя ўключыць у камунікацыўную прастору беларускай мовы. Зыходзячы з абгрунтаванага Н.Б. Мячкоўскай палажэння аб адсутнасці узусу ў “трасянке”, гэтую з’яву немэтазгодна кваліфікаваць як асобнае моўнае ўтварэнне (ідыём). Высокая частотнасць змешаных тэкстаў з’яўляецца ўніверсальнай заканамернасцю сучаснай вербальнай камунікацыі, асабліва ў сітуацыі натуральных бытавых зносін.

У арэале высокіх камунікацыўных функцый беларуская мова таксама не знаходзіцца на першым плане. Руская мова сёння дамінуе ў сферы гаспадаркі і вытворчасці, грамадска-палітычнай і дыпламатычнай дзейнасці, сістэме навучання, сродках масавай інфармацыі і прапаганды, навуцы, кнігавыданні, мастацтве (сферах эстэтычнага ўздзеяння – тэатры, кіно), абслугоўванні, дзейнасці царквы, справаводстве, асабістай перапісцы, афіцыйнай інтэрперсанальнай камунікацыі і інш. Беларуская мова пакуль пераважае ў сферы нацыянальнай мастацкай літаратуры і традыцыйнага фальклору, хаця і тут у апошні час назіраюцца зрухі ў напрамку пашырэння рускамоўных твораў. Разам з тым сфера вербальнай мастацкай творчасці добра асвоена беларускай мовай нават у самых сучасных, навамодных праявах (постмадэрнісцкі дыскурс, моладзевы і камп’ютарны слэнг, інтэрнэт-камунікацыя). Беларуская літаратурная мова актыўна выкарыстоўвае іншамоўныя “каталізатары” для свайго лексічнага развіцця, уключаючы ў сябе рускія (галоўным чынам у выглядзе калек), польскія і англа-амерыканскія (у выглядзе запазычанняў) моўныя элементы.

Беларуская мова найбольш ярка адлюстроўвае і ўвасабляе непаўторнае этнакультурнае аблічча беларусаў, яе захаванне – неабходная ўмова паўнацэннага існавання беларускага этнасу як самастойнага суб’екта чалавечай цывілізацыі. У канкрэтна-гістарычных умовах Беларусі цяжка пагадзіцца з меркаваннямі тых даследчыкаў, якія сцвярджаюць, што народ і яго культура могуць развівацца і не на спрадвечнай мове гэтага народа. Зберажэнне беларускай мовы арганічна ўпісваецца ў задачы сусветнай моўнай экалогіі, захавання этнакультурнай разнастайнасці моў і этнасу планеты, збалансаванага развіцця тэхналагічнай і гуманітарнай культуры.

Мова жыве, развіваецца, удасканальваецца толькі ў камунікацыі. Якой бы важнай ні з'яўлялася сімвалічная функцыя, пры адсутнасці рэальнай камунікатыўнай прасторы мова асуджана на знікненне. Таму сёння неабходна прыняць усе магчымыя меры для пашырэння сфер ужытку спрадвечнага сродку зносін беларусаў. Такое пашырэнне, як уяўляецца, можа быць ажыццёўлена па наступных напрамках.

1. Адраджэнне беларускай вёскі як спрадвечнай базы аўтэнтчных дыялектаў і сферы натуральнага, прыроднага бытавання мовы. У гэтым напрамку вялікія намаганні прыкладае сённяшняе кіраўніцтва краіны.

2. Аднаўленне ад жорсткіх нарматыўных падыходаў у адносінах да культуры вуснага беларускага маўлення. Крытыку маўленчых памылак патрэбна замяніць на ўсямернае заахвочванне і дапамогу тым, хто імкнецца хоць бы ў нейкіх сітуацыях гаварыць па-беларуску. На змену лінгвістычнаму рыгарызму павінна прыйсці лінгвістычная талерантнасць.

3. Прызнанне непазбежнай прысутнасці і неаспрэчнай каштоўнасці рускай мовы ў нашай камунікатыўнай прасторы цяпер і ў далейшым. Дзеля гэтага варта адмовіцца ад бесперспектыўнай тэндэнцыі адштурхоўвання ад рускай мовы на ўзроўні сістэмы. У той жа час карысным, на нашу думку, было б размежаванне на прынцыпах дыгласіі некаторых сфер функцыянавання абедзвюх моў.

4. Актыўнае супрацоўніцтва беларускай інтэлігенцыі, усіх прыхільнікаў беларускай мовы з уладамі. Беларускаю мову патрэбна вызваліць з-пад навязанага ёй іміджу апазіцыйнасці. Мова ўсяго толькі сродак выражэння сацыяльна значнага зместу, любой ідэалогіі, але не сам гэты змест і ідэалогія.

5. Пашырэнне і актывізацыя кантактаў нашай дзяржавы з краінамі Еўрасаюза. Можна выказаць асцярожны аптымізм наконт таго, што беларуская мова будзе паступова ўзмацняць свае пазіцыі па меры збліжэння з Захадам. Тэндэнцыя да адраджэння нацыянальных і рэгіянальных моў у Еўропе набірае сілу. Уключэнне Беларусі ў агульнаеўрапейскі кантэкст аб'ектыўна паспрыяе імкненню да этнамоўнай самабытнасці.

6. Стварэнне беларускімі культурнымі дзеячамі яркіх, таленавітых твораў як у сферы высокага мастацтва, так і ў галіне масавай, папулярнай, падлеткавай і моладзевай субкультуры. Адметныя літаратурныя знаходкі, тэатральныя пастаноўкі, эстрадныя песні і рок-кампазіцыі па-беларуску, безумоўна, будуць спрыяць папулярызацыі беларускай мовы.

7. Істотнае павышэнне ўзроўню выкладання беларускай мовы ў сярэдніх школах, каледжах і ВНУ як адна з найбольш неабходных умоў росту яе прэстыжнасці. Заняткі па мове павінны быць цікавымі для моладзі, праблемнымі, эўрыстычнымі. Спецыялістам-беларусазнаўцам заўсёды трэба памятаць, што якасць заняткаў і асоба выкладчыка – гэта два самыя дзейсныя і ўплывовыя фактары нацыянальна-моўнага выхавання.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗООНИМОВ Г. ВИТЕБСКА

Ю.Ю. Авсеева

Зоонимика – малоизученная область ономастики, которая представляет большой интерес для изучения народного мировосприятия и народного отражения в языке различных явлений. Клички животных появляются и функционируют в определенных социальных и исторических условиях и несут в себе очень важную структурную информацию о том или ином этносе.

Зоонимы города Витебска имеют ценностную значимость для изучения мировосприятия витеблян, их изучение дает возможность понять, какие именно объекты и явления материальной и духовной жизни являются значимыми для данного общества.

С точки зрения семантики зоонимы г. Витебска весьма разнообразны. Приступая к их анализу, мы учитывали историко-культурный код современной эпохи, социолингвистический аспект (в каком профессиональном, возрастном коллективе давались клички), ведь значение имени собственного как целостной коммуникативной единицы – прежде всего факт общественного знания.

Исследуемый нами материал (1369 кличек) показал, что самыми распространенными (29,8%) являются клички, в качестве которых используются имена собственные, что еще раз показывает неразрывную взаимосвязь между различными подгруппами всего ономастического пространства (*Матвей, Алекс (КК – клички кошек), Жолли, Прохор (КС – клички собак), Андруша, Дуся (КМС – клички морских свинок), Кеши (КХ – клички хомяков)*). Из-за отсутствия природы, недостатка общения и любви, одиночества горожане приобретают домашних животных и начинают зависеть от них психологически. Питомцы становятся членами семьи, между ними и человеком устанавливаются особые индивидуальные отношения. Часто городские жители дают своим питомцам изысканные, редкие клички, стремясь выделить их из числа других животных и показать их значимость для владельцев.